

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/219021,Gustaw-Herling-Grudziński-Pielgrzym-Wolności-Stulecie-urodzin-pisarza.html>

27.02.2026, 16:52

Gustaw Herling-Grudziński – Pielgrzym Wolności. Stulecie urodzin pisarza

Wiara w wartości trwalsze niż doraźne sytuacje i układy polityczne, wiara w idee i sens naszego życia dla innych, wiara w wartości i według wartości – jak kiedyś napisał ksiądz Tischner – była i jest moją wiarą przez całe życie (Gustaw Herling-Grudziński, „Najkrótszy przewodnik po sobie samym”)

20.05

Gustaw Herling-Grudziński. Ze zbiorów Instytutu Literackiego Kultura

Gustaw Herling-Grudziński (1919–2000) – pisarz, eseista, krytyk literacki, więzień Gułagu, żołnierz Armii gen. Władysława Andersa – urodził się 20 maja w Kielcach, w spolonizowanej, ale wyznającej judaizm rodzinie żydowskiej, jako Gecel (vel Gustaw) Herling (vel Grudziński), syn Doroty (Dobrysi) z Bryczkowskich i Jakuba (Joska) Herlinga vel Grudzińskiego. Dzieciństwo i młodość spędził w majątku rodzinnym w Suchedniowie i w Kielcach. Ukończył Gimnazjum im. M. Reja w Kielcach, do którego uczęszczał wcześniej Stefan Żeromski.

W Najkrótszym przewodniku po sobie samym wspominał: Wychowałem się u rejonie Gór Świętokrzyskich. Do dziś nie przestaję ich wspominać z największym wzruszeniem, chociaż wiele w życiu podróżowałem i widziałem wiele niezwykłych miejsc. [...] W czasach młodości chodziłem po tamtych szlakach bardzo często. Święty Krzyż, Nowa Słupia, Święta Katarzyna były moimi ukochanymi trasami wędrówek. [...] Obrazy i krajobrazy z dzieciństwa ciągle do mnie wracają, a jeśli wracają – to znaczy, że tkwią we mnie gdzieś bardzo głęboko.

Jako szesnastoletni gimnazjalista zadebiutował reportażem „Świętokrzyczyna” w warszawskim piśmie młodzieży szkolnej „Kuźnia Młodych” w 1935 roku.

Studia

W latach 1937–1939 studiował filologię polską na Uniwersytecie Warszawskim im. Józefa Piłsudskiego, uczęszczając na wykłady m.in. profesorów Wacława Borowego, Juliusza Krzyżanowskiego, Tadeusza Kotarbińskiego. Publikował teksty w tygodnikach literackich i społecznych, m.in. w: „Ateneum”, „Pionie”, „Piórze”. Redagował kolumnę literacką w dwutygodniku „Przemiany” na przełomie 1937 i 1938 r., a następnie dział literacki w tygodniku

„Orka na Ugorze” od lutego 1938 r.

Wojna i „Inny świat”

Po wybuchu wojny w 1939 r. nie został zmobilizowany. Należał do współzałożycieli jednej z pierwszych warszawskich organizacji konspiracyjnych – Polskiej Ludowej Akcji Niepodległościowej (PLAN). W listopadzie wyruszył jako emisariusz na Zachód przez Litwę, by poinformować państwa zachodnie o tym, co się działo podczas okupacji niemieckiej w Polsce. W 1940 r. został aresztowany przez NKWD, oskarżony o szpiegostwo i skazany na pięć lat obozu pracy. Trafił do obozu w Jercewie koło Archangielska nad Morzem Białym, gdzie był tragarzem w bazie żywnościowej. Po podpisaniu układu Sikorski-Majski na próżno czekał na zwolnienie. Dopiero 20 stycznia 1942 roku, po proteście głodowym, mógł opuścić łagier i 12 marca dotarł do miejscowości Ługowoje, gdzie wstąpił do formującej się Armii Polskiej gen. Władysława Andersa na terenie Związku Sowieckiego. W 1942 r., przeszedł z nią na Środkowy i Bliski Wschód. Swoje przeżycia z obozu pracy opisał w „Innym świecie”, jednym z najważniejszych świadectw literatury łagrowej. W 1943 r. nawiązał współpracę i zaprzyjaźnił się z Józefem Czapskim i Jerzym Giedroyciem. Jako żołnierz 3 Dywizji Strzelców Karpackich 2. Korpusu Polskiego walczył w bitwie o Monte Cassino jako radiotelegrafista i został odznaczony krzyżem Virtutti Militari. Po latach wyznał: *[...] bardzo chcieliśmy brać udział w tej bitwie, i ja sam, i wszyscy moi koledzy, bo mieliśmy ogromną potrzebę bicia się z Niemcami.*

Po zakończeniu wojny przeniósł się do Rzymu, gdzie kierował działem literackim tygodnika „Orzeł Biały”. W 1945 r. ukazał się drukiem zbiór szkiców „Żywi i umarli” z przedmową Józefa Czapskiego w serii Biblioteka „Orla Białego”. Publikował teksty w prasie wojskowej, m.in.: „Kurierze Polskim”, „W drodze”, „Dzienniku Polskim APW”. Należał do pierwszej redakcji Instytutu Literackiego, który został założony przy 2. Korpusie Polskim w Rzymie w 1946 r. Był współtwórcą i współredaktorem wraz z Jerzym Giedroyciem pierwszego numeru „Kultury”.

Jerzy Giedroyc, Gustaw Herling-Grudziński i Melchior Wańkowicz, Rzym 1945 r.
Ze zbiorów Instytutu Literackiego Kultura

Londyn, Monachium, Neapol

W 1947 r., po rozwiązaniu PSZ na Zachodzie, wyjechał wraz z żoną, malarką Krystyną Domańską, do Londynu. Mieszkali w Domu Pisarza Polskiego w latach 1948-1952, żyli bardzo skromnie. Herling-Grudziński współpracował m.in. z londyńskimi „Wiadomościami” pod kryptonimem „Lector”.

W latach 1949-1950 napisał *Inny świat*, który ukazał się rok później w języku angielskim (*A World Apart*) w tłumaczeniu Andrzeja Ciołkosza ze wstępem Bernarda Russella. W 1953 r. książka została wydana w języku polskim. Stała się bestsellerem, wydarzeniem na ówczesnym emigracyjnym rynku wydawniczym.

Po samobójczej śmierci żony (4 listopada 1952) Herling-Grudziński przeniósł się do Monachium i pracował w Radiu Wolna Europa, prowadził audycje „List do komunisty” i przegląd nowości krajowych.

W listopadzie 1955 r. osiadł w Neapolu i ożenił się z Lidią Croce, córką sławnego filozofa włoskiego Benedetto Croce. Publikował w pismach włoskich, m.in. „Tempo Presente”, „Il Corriere della Sera”, „Il Giornale”, „L’Espresso”.

W 1956 r. wysłał do Jerzego Giedroycia opowiadanie „Księżę niezłomny” o Benedetto Croce, nawiązując ponownie współpracę z Instytutem Literackim po niemal dziewięcioletniej przerwie.

W „polskim Soplicowie”, w paryskiej „Kulturze”

Z Instytutem Literackim był związany od jego powstania. Należał do najbliższych współpracowników Jerzego Giedroycia, do najważniejszych autorów „Kultury”. W miesięczniku publikował eseje, opowiadania, a także artykuły z zakresu literatury zachodniej i bloku wschodniego, komentarze polityczne, recenzje książek, tłumaczył teksty. Instytut Literacki stał się jego podstawowym miejscem aktywności zawodowej pisarza, przyjeżdżał systematycznie kilka razy w roku do Maisons-Laffitte. W 1966 r. został stałym korespondentem włoskim „Kultury”. W czerwcu 1971 r. rozpoczął w „Kulturze” druk *Dziennika pisanego nocą*, który po raz ostatni ukazał się w styczniowym numerze miesięcznika w 1996 r. Później – aż do śmierci pisarza – publikowany był na łamach warszawskiej „Rzeczpospolitej”. W latach 1974-1992 należał do redakcji pisma „Kontinient”. W 1996 r. doszło do ponownego, definitywnego rozstania z paryską „Kulturą”.

Utwory Herlinga-Grudzińskiego były zakazane przez cenzurę w kraju do 1988 r., ukazywały się jedynie w drugim obiegu. Wiele opowiadań pisarza było tłumaczonych na języki: angielski, francuski, niemiecki, włoski.

Zofia Hertz, Jerzy Giedroyc i Gustaw Herling-Grudziński. Maisons-Laffitte, 1987.

Fot. Bohdan Paczowski, ze zbiorów Instytutu Literackiego Kultura

Przesłanie

Najkrótszy przewodnik po sobie samym Herling-Grudziński zakończył słowami:

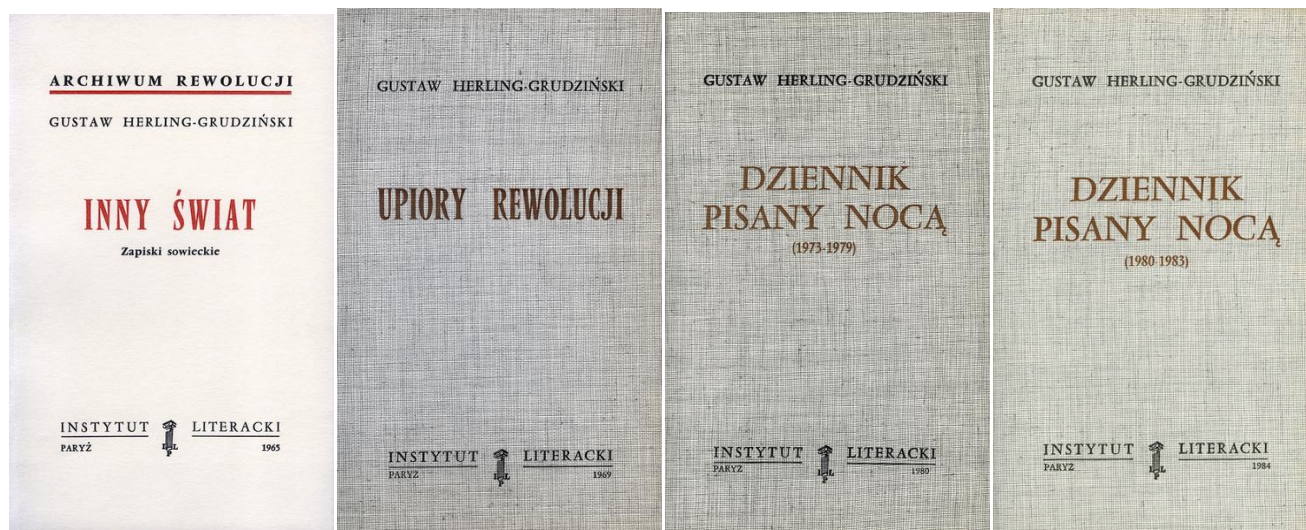
Oprócz wiary w Boga istnieje też w naszym życiu inny wymiar wiary, np. wiary w pewne wartości. Mnie łączyła z Giedroyciem wiara w niepodległość Polski, w upadek komunizmu, co niekiedy wywoływało sceptyczne uśmiechy takich mądrych ludzi jak Czesław Miłosz czy Stefan Kisielewski. A myśmy w „Kulturze”

naprawdę wierzyli, że ten ustrój się nie utrzyma i komunizm padnie, i że to jest kwestia czasu, ale byliśmy w tym całkowicie odosobnieni.

Wiara w wartości trwalsze niż doraźne sytuacje i układy polityczne, wiara w idee i sens naszego życia dla innych, wiara w wartości i według wartości – jak kiedyś napisał ksiądz Tischner – była i jest moją wiarą przez całe życie.

Być może są dziś na ten temat inne opinie, ale ja – patrząc wstecz na mijający wiek, którego mam już dosyć za to, co w nim uczyniono z człowiekiem – pozostanę przy swoim.

Opracowała dr Małgorzata Ptańska

Cytaty pochodzą z: G. Herling-Grudziński, *Najkrótszy przewodnik po sobie samym*, oprac. I przygotowanie tekstu do druku Włodzimierz Bolecki, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2000.

[Poprzedni Strona](#)

[Następny Strona](#)

Artykuł